

MAGYAR FIATALOK ÉS A KORRUPCIÓ VISZONYA A MÉDIAHASZNÁLAT TÜKRÉBEN

RELATION OF HUNGARIAN YOUNGSTERS AND CORRUPTION IN THE MIRROR OF MEDIA USAGE

Bokor Tamás

PhD, egyetemi adjunktus, Budapesti Corvinus Egyetem Magatartástudományi és Kommunikációelméleti Intézet
tamas.bokor@uni-corvinus.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

A 18–29 éves magyar fiatalok körében 2016 nyarán országos felmérés zajlott a korrupció érzékelése és a médiahasználat közti összefüggésekről. A vizsgálat fő tanulságai szerint a fiatalok elsősorban a közösségi médiából tájékozódnak a korrupcióval kapcsolatos közéleti hírekről, ugyanakkor nem ezt a platformot, hanem az *online* hírportálokat tartják a legkevésbé elfogult hírforrásnak. A média egészétől elvárják az objektív hírszolgáltatást, ugyanakkor előítéletesek a kapott információk objektivitásával kapcsolatban. Az újmédiát fontosnak tartják a korrupció elleni küzdelemben, mert képes az ügyeket felszínen tartani, és felületet biztosítani az esetekkel kapcsolatos állampolgári bejelentéseknek, mindemellett azonban ők maguk inkább anonim módon tennének bejelentést, ha korrupciót tapasztalának, mintsem hogy formális (jogi, közigazgatási) utakra lépjenek.

ABSTRACT

During the summer of 2016 a nation-wide research have been carried out among Hungarian youngsters between 18–29 years on the relations of corruption perceptions and media usage. According to the main results young people gather corruption-related news mainly from social media, on the other hand they think it to be the most biased news platform. Meanwhile, they regard online news portals as the less biased source of corruption-related news. They require an objective news service from every kinds of media, however they have strong preconceptions on the objectivity of media-provided information. New media is regarded as an important toolkit for fighting against corruption, because it creates an agenda for corruption-related news as well as for civic whistleblowing. Beside this, youngsters would rather make anonymous announcements about corruption cases instead of stepping on formal (legal or public service) ways if they had information about a corruption case.

Kulcsszavak: korrupció, médiahasználat, Y generáció, korrupcióérzékelés, CPI, oknyomozó újságírás, hírek, közösségi média, közérdekű bejelentés, közjó

Keywords: corruption, media usage, Y generation, corruption perception, CPI, investigative journalism, news, social media, public service announcement, commonwealth

BEVEZETÉS – A KORRUPCIÓ TERMÉSZETÉRŐL

A korrupció – az átruházott hatalommal való visszaélés egyéni haszonszerzés céljából – minden társadalomban jelen van, de a különböző történeti, kulturális és gazdasági fejlődési utak miatt kontextusonként más-más mértékben mutatkozik meg. Feltárását nehezíti, hogy természeténél fogva rejtőzködő, ezért maga a korrupció, illetve annak mértéke módszertanilag nehezen mérhető, inkább a róla szóló attitűdöket, vélekedéseket és érzékeléseket lehet feltárni. Donald Cressey (1973) csalási háromszöge alapján az egyéni késztetések, az elfogadó társadalmi közeg és az intézményrendszerek tökéletlensége együttesen táplálja a társas rendszerekben a korrupciót, és e három tényező spirális erősödése vezet korrupciós közállapotokhoz. Korrupciós esetekről az egyén két módon szerezhet tudomást: személyes (empirikus) tapasztalatok, illetve közvetített (mediatizált) formában. Utóbbi esetén egyfelől az egyén közvetlen környezetének nyilvánosságából, illetve a szélesebb közvéleményben jelen lévő diskussziókból férhetünk hozzá a korrupcióról szóló hírekhez, másfelől a médiában megjelenő hír- és véleményanyagokon keresztül.

A korrupcióérzékelési index (Corruption Perceptions Index, CPI) alapján az elmúlt évek során világátlagban stagnálás figyelhető meg, miközben Magyarország korrupciós helyzete az EU-val és a régióval való összehasonlításban az elmúlt tíz évben változó mértékben ugyan, de romló tendenciát mutat. Ez egybevág más, a korrupciós fertőzöttséget mérő közelítő értékekkel, például a Világbank korrupciós kontrollmutatójával. A legfrissebb elérhető (e tanulmány írásakor a 2016-os) CPI-adat szerint Magyarország 176 ország között az 57. helyen áll, az Európai Unió 28 országa közül azonban mindössze Bulgária, Görögország, Olaszország és Románia teljesítménye múlja alul a magyar pontszámot. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy nem annyira a pontszám, mint inkább a helyezés romlott az elmúlt évtizedben, vagyis a régió országai közül sokan megelőzték Magyarországot, amely egy év alatt három hellyel esett vissza.

Az információs és hálózati társadalom korszakában a médiumoknak hangsúlyos szerepük van abban, ahogyan a korrupció jelenségét a közvélemény érzékeli: komoly kérdés egyrészt, hogy a nem pénzbeli (azaz szimbolikus erőforrásokkal folytatott) visszaéléseket korrupciónak tekintik-e, a saját életközegükben közletről látott eseteket miként viszonyítják a média ingerküszöbét elérő, nagyságrendekkel fajsúlyosabb esetekhez, valamint, hogy milyen kritikai tudatossággal rendelkeznek a korrupció tekintetében.

Jelen tanulmány elsősorban arra fókuszál, hogy a 18–29 esztendő magyarországi fiatalok mit értenek korrupción, milyen forrásokból tájékozódnak korrupciós ügyekről, illetve mennyire érzékenyek e témák iránt. Ezek feltérképezése mellett célunk volt annak feltárása is, miként függ össze az egyéni médiafogyasztási szokásrendszer és a korrupciós hírek iránti érzékenység. Abból az előfeltevésekből

indultunk ki, hogy a médiában megjelenő korrupciós esetek ugyan csak a jéghegy csúcsát jelentik (Szántó et al., 2012, 39.), ám a korrupcióról való gondolkodást a téma médiareprezentációjának csatornái és módjai jelentősen befolyásolják.

A KUTATÁS MÓDSZERTANA

A vizsgálat logikai előzményének tekintendő a Transparency International (TI) 2012-es, a fiatalok korrupciós attitűdjeiről szóló kutatása (Burai et al., 2012), amely szerint a 15–29 éves fiatalok 80%-a számára az őszinteség fontos, de nem kifizetődő érték. Ugyanez a vizsgálat tárta fel a fiatalok korrupciós tapasztalatait és vélekedéseit is: eszerint döntő többségük szembesült már a médián keresztül a korrupció jelenségével, de saját életében nem tapasztalta meg. Egy további, a felsőoktatás korrupciójával foglalkozó 2013-as TI-jelentés (Hortobágyi et al., 2013) eredménye alapján ennek a korosztálynak mindössze mintegy 20%-a érdeklődik a korrupciós hírek iránt.

Az állam foglyul ejtése (state capture) és a rendszerszintű korrupció (Burai–Hack, 2012) jelentős kérdéseket vet fel az erősen mediatisztált és hálózatosodott közegben felnövekvő fiatal generációk állampolgári tudatosságára vonatkozóan. A közéleti érdeklődés és az állampolgári tudatosság fokozása érdekében tisztázásra szorul, hogy erősen mediatisztált korszakunkban hogyan lehet az ó- és újmédiát optimálisan felhasználni a korrupció iránti érzékenyítésre.

A vizsgálat 2016 júliusában zajlott, kvantitatív és kvalitatív kutatómódszerrel együttes alkalmazásával. Az első kutatási fázisban a Publicus Intézet ötszáz fős telefonos kérdőíves adatfelvételt (Computer Assisted Telephone Interviewing, CATI) végzett. Ennek eredményei Magyarország 18–29 éves lakosságára nézve nemük, iskolázottságuk és a régió, valamint a lakóhely településtípusa szerint reprezentatív. A teljes mintában a mintavételi hiba $\pm 4,4$ százalékpont volt. A jelen tanulmány főbb eredményeit egy korábbi kutatási jelentés alapján foglaltuk össze (Hortobágyi–Martin, 2016).

A kérdőívben a szociodemográfiai paraméterek mellett három nagyobb tematikus blokk kapott helyet. Elsőként a korrupció észlelésével kapcsolatos kérdések jelentek meg a lekérdezés során. Kirajzolódik, hogy a fiatalok mennyire érzik korruptnak általában a nemzetközi szintet, illetve egészében véve Magyarországot, valamint a különböző hazai társadalmi intézményeket (politika, egészségügy, rendőrség stb.). A mérés rákérdezett a korrupcióval történt személyes „találkozások” intézményi színtereire és a jelenségről alkotott általános véleményekre. A második kérdésblokkban konkrét, aktuális ügyek megítélése állt a fókuszban, abból a szempontból, hogy a válaszadók szerint ezek az esetek mennyiben számítanak korrupciónak. Ugyanitt azt is vizsgálta a kérdőív, hogy kinek a feladata a korrupció elleni küzdelem, valamint hogy a válaszadó jelentené-e az általa

személyesen tapasztalt korrupciós eseteket az illetékes hatóságok felé. A harmadik kérdésblokk a közéleti, politikai hírek fogyasztásának forrásaira kérdezett rá, valamint arra, hogy a vizsgált korosztály tagjai napi, illetve médiumtípusokra bontva havi szinten mennyi időt töltenek médiafogyasztással.

A kutatás második fázisában a Budapesti Corvinus Egyetem Magatartástudományi és Kommunikációelméleti Intézete mellett működő Társadalmi Kommunikáció Doktori Iskola PhD-hallgatóinak részvételével öt, alkalmanként 1,5 órás fókuszcsoporthoz tartozó vizsgálat történt a kvantitatív vizsgálatban kapott eredmények mögött megbúvó narratívák feltárása érdekében. A nemre, iskolai végzettségre és pontos életkorra nézve vegyes összetételű csoportok közül kettő Budapesten, egy Gyöngyösön, egy Kecskeméten és egy Székesfehérváron zajlott, összesen 31 fő részvételével. A csoportok tagjai mindannyian az adott helyszín régiójának lakosai, 18–29 év közötti magyar állampolgárok. A fókuszcsoporthoz nem biztosítanak reprezentativitást, de megbízható eszközként alkalmazhatók a személyes attitűdök és narratívák feltárásához.

A két egymást támogató vizsgálati módszer (kérdőív és fókuszcsoport) összeállításából nemcsak számszerű adatok tárhatók fel a vizsgált korosztály korrupciófogalmáról, médiahasználati szokásairól és e kettő lehetséges összefüggéseiről, hanem a mögöttük húzódó magyarázó elvek feltárása is lehetségessé válik.

A KÉRDŐÍV FŐBB EREDMÉNYEI

A 18–29 év közötti fiatalok szerint a korrupció kevésbé van jelen a közvetlen környezetükben, mint a tőlük „távolabbi”, intézményes területeken, vagyis az oktatási intézményekben, az egészségügyben, a hazai üzleti és politikai életben, illetve általában véve az országban, vagy akár a világ egészében. A felsoroltak közül „az országot” és „a hazai politikai életet” tartják a leginkább fertőzöttnek: nagyon sokan, 80, illetve 77%-ban ítélték úgy, hogy a korrupció ezeken a területeken teljes mértékben vagy eléggé jelen van. A magyar fiatalok négyötöde tehát Magyarországot és a magyar politikát korruptnak tartja. A közvetlen környezetét viszont csupán a válaszadók alig negyede látja korrupcióval fertőzöttnek.

A korrupció percepciója összefügg az iskolai végzettséggel és a lakóhellyel. A diplomás válaszadók 96%-a érzékeli korruptnak az országot, míg a legfeljebb nyolc általánost végzeteknél ez az érték „csak” 58%. A közép-magyarországi régióban 91% gondolja azt, hogy a korrupció jelen van az országban, Nyugat-Magyarországon ez az arány 80%, míg a keleti országrészben 77%. Hasonló tendenciák olvashatóak ki a politikai és a gazdasági életben érzékelt korrupció mértékének megállapításakor.

A legfeljebb nyolc általánost végzetek nyilatkoztak leghatározottabban (38%) arról, hogy saját környezetüket korruptnak tartják, szemben a diplomások 25%-

os arányával. Ugyanakkor, érdekes módon, szintén a legalacsonyabb végzettségűek voltak azok, akik a legkisebb arányban (33%) találkoztak korrupcióval a hét-köznapjaik során, diplomásoknál ugyanez az arány 69%. Itt nem a vélekedések, hanem a tényleges tapasztalatok mennyiségi összehasonlításán van a hangsúly: a diplomások vélhetően több olyan szituációban vannak jelen, amelyben korrupció fordulhat elő: az összetettebb társas hálózatban többféle színtéren és több helyzetben tapasztalhatnak korrupciót, más szavakkal: sűrűbb szövésű ismeretségi hálójukban nagyobb eséllyel történhet meg egy-egy korrupciós eset.

Az egészségügyi intézményrendszerben tapasztalható korrupciót főként a fővárosi fiatalok észlelik: a korrupciót személyesen észlelők 39%-a említette az egészségügyi színteret, a második helyen a rendőrség áll 29%-kal. A válaszadók 48%-a tartja korruptnak általánosságban az egészségügyet (függetlenül attól, hogy személyesen tapasztaltak-e már benne korrupciót), a budapestiek között ez az arány 69%.

Általánosan bizonyosodott be, hogy a magasabb iskolai végzettség magasabb korrupcióérzékenységi szinttel jár, s a középső országrész lakosai érzékenyebbek a korrupciós témák iránt, mint a nyugati és a keleti területek lakosai. A tíz felsorolt szakpolitikai és intézményi terület (egészségügy, rendőrség, oktatási intézmény, igazságszolgáltatás, adóhatóság, hatósági bejegyzések és engedélyek, ingatlanügyek, közművek, üzleti élet és munkahely, vámügyek) közül a válaszadók összesen átlagban négyféle területet jelöltek korrupcióval fertőzöttnek. Egyértelműen vezet e tekintetben az egészségügy, második helyen a rendőrség áll, ezeket az oktatási intézmények és az igazságszolgáltatás követi. (A sorrend egyedül a tanuló státuszban lévő válaszadóknál más: ők ugyanakkora arányban, 34-34%-ban tapasztaltak már korrupciót oktatási intézményben, mint az egészségügyben.) A lista végén a vámügy (6%), illetve az üzleti élet és a saját munkahely (7%) végzett. Ez utóbbi háromból a vámügy és az üzleti élet a válaszadók többsége számára nem nyújt közvetlen tapasztalati anyagot, a saját munkahellyel kapcsolatos korrupcióészlelést pedig torzíthatja a Cressey-féle háromszögben látható „elfogadó narratíva” (ti., hogy amennyiben személyesen, a munkahelyemen tapasztalok korrupciót, könnyebben állítok mellé egy toleráns magyarázatot, mint a tőlem minden értelemben távoli korrupt politikusi viselt dolgai mellé).

A felmérés egyik, többszörös választási lehetőséget kínáló kérdése direkt módon kérdezett rá arra, kinek a feladata felhívni az állampolgárok figyelmét a korrupciós ügyekre. Eszerint toronymagasan a sajtó vezet a felkínált tíz opció között, sőt, az 53%-os említési ráta jócskán meghaladja a teljes felnőtt népességben négy hónappal korábban mért 44%-os arányt. Másként: a fiatal válaszadók jóval nagyobb szerepet tulajdonítanak, és hangsúlyosabb feladatot vindikálnak a sajtónak (s ebbe beleértik a teljes médiaspektrumot, a nyomtatott sajtótól az *online* hírmédiáig), mint az idősebb generációk – különösen igaz ez a közép-magyarországi, aktív státuszú, diplomás válaszadókra. Ugyancsak majdnem kétszer olyan

jelentősnek tartják az Európai Unió szerepét, mint átlagban a többi korosztály, s valamivel nagyobb (8%-os) arányban említik a nemzetközi intézményeket, mint a teljes lakosság (5%). A felmérés megosztott feladatról szóló opciókat is felkínált (ti., hogy „mindenki feladata”, illetve „az embereknek kell észrevennie”), ám a válaszadók vonakodtak ezeket az opciókat választani, vélhetően azért, mert túl nehezen megfoghatónak tartják őket.

A FÓKUSZCSOPORTOS VIZSGÁLATOK TANULSÁGAI

A kutatott korcsoport viszonylag kiforrott ismeretekkel rendelkezik a korrupció jelenségköréről – ez derült ki a fókuszcsoporthoz tartozó vizsgálatok azon részéből, amelyben egyéni meghatározások kidolgozását követően közös korrupciós munkadefiníciót kellett kialakítaniuk a résztvevőknek. Amellett, hogy egyénileg mindenki megbirkózott a feladattal, tehát alapvetésekkel rendelkezett a jelenséggel kapcsolatban, a munka során mind az öt csoportban előjött az egyéni (magán-) vagy csoportelny előtérbe helyezésének motívuma, a hatalommal való visszaélés, valamint a „köz” kára is. A résztvevők mindegyik csoportban egyet tudtak érteni abban, hogy a korrupció nemcsak a nagypolitikában, hanem az élet más területein is jelen van – példaként spontán legtöbbször az egészségügy és a rendőrség merült fel, ahogyan a kérdőíves felmérésben is ezek bizonyultak a legfertőzöttebbnek vélt területeknek. A korrupciós munkadefiníciókba ötből három helyen került be az a szempont, miszerint nemcsak közvetlen anyagi előny szerzése lehet a korrupció célja, hanem státuszelőny, hatalmi előny megszerzése is.

E narratívák többé-kevésbé kiforrott közösségi tudásról tesznek tanúbizonyságot, habár a csoportok egyikében sem sikerült a résztvevőknek mélyebbre tekinteniük abban a kérdésben, mit jelent pontosan „a köz kára”. A közjő elvont fogalma nem jelent meg, sőt a nyugat-magyarországi csoportban komoly vita kerekedett abból, hogy amennyiben mindkét fél egyénileg jól jár egy korrupciós ügyletben (például a számlaadás elmulasztásával), beszélhetünk-e egyáltalán korrupcióról.

E csoportban csak moderátori rávezetéssel ugrott ki, hogy az adócsalással az adózó közösség egésze rosszul jár, tehát megvalósul a korrupció. Az egyik kelet-magyarországi csoportban is hasonló vita alakult ki a közlekedési rendőröknek nyújtott csúszópénz és az ápolóknak fizetett hálapénz kapcsán: ha mindkét fél jól jár, nincs hatalommal való visszaélés, tehát ez nem számít korrupciós cselekménynek – vélték a csoport tagjai. Egy csoportban megjelent az a szempont, hogy az általuk „valódinak” nevezett korrupció inkább olyan esetekben látható, amelyekről a média beszámol, míg a hétköznapi, kis tételben zajló esetek inkább a kölcsönös érvényesülést segítik.

Az elfogadhatóság és a beletörődés tekintetében a fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetésekben kettévált a kis összegű, mindennapi életben tapasztalható, „operatív”

előnyhöz jutást célzó korrupció és a nagy összegű, kifejezett anyagi vagy státuszelnő biztosítása érdekében zajló, szervezett korrupció.

Az egyén és a közösség felelősségéről szóló vita több csoportban kialakult. A nézeteltérés végére az tett pontot, hogy az egyik jelenlévő beemelte a társadalom megkárosításának szempontját, ami a csúszópénz elfogadásakor is megtörténik, nemcsak az állam által helytelenül felhasznált adóbevételek esetén.

Ezt az absztrakciós szintet azonban nem láttuk általánosan megjeleníteni a résztvevők gondolkodásában. Mindez magyarázhatja azt, miért számolnak be a kérdőíves vizsgálatban a fiatalok a saját környezetükben jóval alacsonyabb szintű korrupcióról, mint amennyire általánosságban korrupcióval fertőzöttnek érznek bizonyos társadalmi intézményeket: „belülről nézve” tűnhet úgy, hogy a kis összegű, hétköznapi korrupció inkább az érvényesülést és előrejutást szolgáló praktikus eszköz, mintsem szabályszegés vagy bűncselekmény.

Beszédesen támasztja ezt alá egy másik megfontolás. „Ha fizetünk az ápolóknak, nem biztos, hogy más betegtől vesszük el az időt és a figyelmet, hiszen elképzelhető, hogy az ápoló a szabadideje terhére fog többet foglalkozni az előnyös helyzetbe hozott beteggel.” Tehát a „hálapénz”, még ha előre fizetik is, a résztvevők szerint legitimálható. Ez a megállapítás ismét magyarázatot szolgáltat arra, hogy az egészségügyben miért nem minden korrupciós cselekményt érzékelnek korrupciónaként a résztvevők: ha én magam adok pénzt, azt hálából teszem. Ha más, akkor az illető jogosulatlan előnyt vár el. Ne feledkezzünk meg róla, hogy konkrét egészségügyi korrupciós ügyekről kevesebbet hallani a médiából, mint politikusok hasonló ügyeiről, így a valóság reprezentációja eltolódik a „nagy” ügyek irányába.

A KORRUPCIÓÉRZÉKENYSÉG ÉS A MÉDIAHASZNÁLAT ÖSSZEFÜGGÉSEI: CSOMÓPONTI KÉRDÉSEK

1. Újságírók, szerkesztők, oknyomozók

Az újságírók és szerkesztők elfoglaltságának és korrupciós kitettségének kérdése megosztja a válaszadókat. Amellett, hogy az újságírókat és a szerkesztőket elfoglultnak tartják, spontán említéssel ötből három helyen előkerült a tényfeltáró-oknyomozó újságírás jelentősége, és az, hogy erősíteni kellene ezt a sajtóműfajt. Kivétel nélkül olyan személyeknél jött elő ez a kíváncsi, akik kézbe vesznek nyomtatott közéleti lapokat is (mintha az oknyomozás szükségszerűen nyomtatott műfaj lenne).

A kérdőíves vizsgálatban szintén – bár nem statisztikailag szignifikáns mértékben – az látszik, hogy a nyomtatott lapokat olvasók köre és a korrupciós híreket elítélők aránya összefüggést mutat: halványan kirajzolódik, hogy minél inkább figyelemmel kíséri valaki a nyomtatott sajtót, annál fogékonyabb e híryanagra.

Nem világos azonban, hogy melyik az ok és melyik az okozat: azért olvasnak-e ezek az emberek nyomtatott újságot, mert érdeklik őket a korrupciós hírek, vagy azért fordulnak fokozott figyelemmel a korrupció felé, mert a nyomtatott sajtóban részletesebb híreket kapnak róla, mint online. Spontán módon egyetlen fókuszcsoporthoz sem említettek oknyomozással foglalkozó internetes felületet, és moderátori rákérdezővel is mindössze hatan tudtak ilyenekről említést tenni – kivétel nélkül újságolvasók.

2. Elvárt és elfogult hírszolgáltatás

„Se vele, se nélküle” érzés fogalmazódott meg a média és a korrupció viszonyával kapcsolatban, mégpedig ötből öt csoportban: a magyar nyelvű média híreiben egyáltalán nem lehet megbízni, de a média úgy tud segíteni a korrupció elleni küzdelemben, ha folyamatosan hírt ad róla – állítja az internetes hírportálokat olvasók több mint fele a fókuszcsoporthoz. Itt megint belefutunk egy önellentmondásba: a médiának foglalkoznia kell(ene) a korrupciós témákkal, de a befogadói oldalon a megcsömörlés veszélye áll fenn.

Jellemző vélemények szerint annyira sok korrupciós esetet mutat be a média, hogy természetesnek vesszük megtörténtüket. Kecskeméten és Székesfehérváron egyaránt megfogalmazódott: „Tartok tőle, hogy van egy szint, ami fölött nem tudom érzékelni a különbséget. Nem tudom eldönteni, hogy mi a különbség a nagyon nagy dolgok között”, illetve: „Átlagember nehezen választja szét a milliós meg a milliárdos ügyeket. Neki majdnem mindegy, és emiatt félő, hogy egyik sem fogja érdekelni.”

Bár elvárják a médiától a tényfeltáró és oknyomozó tevékenység erősítését (lásd a kérdőívben a média kiemelt feladatát a választók informálásáról), a hitelesség mércéje számukra olykor inkább az, hogy a befogadó a saját világképéhez illő megfogalmazást talál-e az adott hírben. Árnyalja a kérdőívben kapott 53%-nyi fontosságot az egyik csoportban elhangzott megállapítás: „Ahhoz, hogy eldöntsem, elhiszem-e az adott hírt, azt nézem meg, hogy úgy írják le, ahogy az én világnézetemnek megfelel.” E szélsőségesen szubjektív megállapítás szerint a hír akkor igaz, és a média akkor végzi jól a tájékoztató feladatát, ha úgy ír a korrupcióról, ahogy a közönség tagjai elvárják – informáló szerepe fontos tehát, de nem az objektív társadalmi tények, hanem a vélemények viszonylatában. (Joseph Klapper szelektívészlelés-elmélete alapján már a '60-as években elemezték ezt a szempontot, lásd Freedman–Sears, 1965).

A fiatalok közül a fókuszcsoporthoz mindössze hat fő számolt be arról, hogy kifejezetten nyomon követi az online publikáló tényfeltáró újságírók és portálok munkáit, a korrupciós témájú fórumokat, Facebook-csoportokat és oldalakat. Az összetett vizsgálat felszínre hozta, hogy azok a – főként diplomás, városi, aktív korú vagy tanulás mellett dolgozó – fiatalok érzékenyebbek a korrupciós témák-

ra, akik napi két óránál többet interneteznek, de pontosan az ő esetükben áll fenn leginkább a hírek túlfogyasztásának és az eltompulásnak a veszélye. A televíziózás éppen ezeknél a lakosoknál a legkevésbé jellemző. A tévézés teljes elkerülése vagy csekély mértéke mellett igen kritikusak is e médiatípussal és az ott bemutatott korrupciós hírekkel szemben. Az online hírportálokat tartják a politikailag legkevésbé elfogultnak a hazai médiumok közül.

A közösségi médiában (például hírfolyamokban és üzenőfalakon) megjelenő korrupciós hírekkel azonban más a helyzet: kb. 50% számára ezek az elsődleges tájékoztató pontok a korrupciós hírvilágban, másik felük pedig ezt az újmédia-csatornát tartja a legkevésbé megbízhatónak, ha korrupcióról akar tájékozódni.

3. Kiszivárogtatás és bejelentési hajlandóság

Miben és hogyan segítheti a média, s különösen a 18–29 évesek által használt újmédia a korrupció visszaszorítását? Amellett, hogy „elő is segítheti a korrupciót a tapasztalatok megosztása által” (ez volt az egyik fiatal fővárosi orvos félelme), olyan is, „mint egy nagy archívum: segíthet megtalálni azokat az összefüggéseket, amiket nehéz lenne megtalálni akkor, ha nem lenne erről ilyen könnyen hozzáférhető információknak” – fogalmazta meg egy másik budapesti résztvevő. Egy társa hozzátette: „A választónak fontos lehet, hogy választási idő után vissza tud menni, és elérheti azokat az újságcikkeket, amik oknyomozó elemeket is tartalmaznak.”

Az újmédia fő funkciói a korrupció elleni küzdelemben a fiatalok szerint az ügyek felszínén tartása, a figyelem felhívása és a tapasztalatcsere felületeinek biztosítása. Emellett bizonyítékok névtelen közzétételére is alkalmasnak ítélték, amelyre azonban csak óvatosan, nagy körültekintéssel használnák, félve a személyüket érintő hátrányos következményektől. (E tekintetben a sok időt online töltők és a nem vagy alig internetezők között nem mutatkozott különbség.)

A kutatás arra is rávilágított: a számtalan újmédia-technikai lehetőség (titkosított fájlmeosztó rendszer, antikorrupciós témájú csoport, oknyomozó portál stb.) csak akkor képes fokozni az állampolgári tudatosságot és a közéleti aktivitást, ha személyessé válik. Ezt a hírszolgáltatáson kívül játékosítással, alkalmazásfejlesztéssel, anonim közösségek építésével lehet a leghatékonyabban kivitelezni.

A fókuszcsoporthoz tartozó kutatás végén a moderátor megemlítette olyan online felületeket, amelyek kifejezetten korrupciós ügyekkel foglalkoznak. Ezek ismertsége elenyésző, mindössze egy kelet-magyarországi résztvevő volt, aki spontán módon négyféle portált is fel tudott sorolni e témában. Az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala által üzemeltetett bejelentővédelmi rendszer teljesen ismeretlen a 18–29 évesek körében, és általánosságban is csak felületes ismeretekről számoltak be az online tényfeltáró újságírás (lásd fentebb), a korrupciós témájú fórumok, Face-

book-csoportok és oldalak tekintetében. Ez utóbbiak közül a „Pesten hallottam” Facebook-csoportot az egyik kelet-magyarországi résztvevő inkább „a korrupcióval való dicsekvés” felületként említette.

Mindez azt mutatja, hogy az újmédia kínálta lehetőségek pusztá léte nem elegendő, hogy hatékony eszközzé váljanak a korrupció visszaszorításában és az integritás szemlélet erősítésében: megismertetésük az első lépcső ahhoz, hogy a célcsoportok használni is kezdjék a bennük rejlő lehetőségeket.

„Ha a köz érdekében ki tudnék szivároztatni valamit egy nagyobb ügyben, meg is tenném, de nagyon megnézném, hogy milyen következményei lehetnek” – magyarázta óvatossággal vegyes elszántságát egy kecskeméti csoporttag. A többségi vélekedés azonban azt mutatja, hogy a hétköznapi korrupciós ügyeket nem tartják érdemesnek jelenteni, a nagyobb ügyekkel kapcsolatban pedig a következmények hiánya miatt érzik magukat tehetetlennek – igaz, egyre kevesebben, hiszen a bejelentési hajlandóság 2012 óta nőtt. Szintén a sokat internetezők hajlanak leginkább arra, hogy jelentsék az általuk tapasztalt korrupciós eseteket, azonban érdekes módon ugyanannyira kevés következményt tulajdonítanak a bejelentésüknek, mint a keveset internetezők. Az újmédia inkább a következményektől való félelem feloldásában segít: a bejelentésre készek közül az intenzív internethasználók félnek legkevésbé a lehetséges hátrányos következményektől.

A média által felvázolt korrupciós esetek mértéke, nagyságrendje nehezen ragadható meg az állampolgárok számára. A rendszerszintű korrupciós cselekményekben (például elcsalt uniós pályázatokban) megjelenő százmillió, milliárdos visszaéléseket nehezen tudják értelmezni, ráadásul a gyakori korrupciós hírek inkább ellenállást szülnek, és közömbösséget váltanak ki (a mérési adatok szerint leginkább az online és a televíziós hírfogyasztóknál), mintsem fokoznák a téma iránti érzékenységet.

IRODALOM

- Burai P. – Földes Á. – Hortobágyi E. – Tausz P. (szerk.) (2012): *Fiatalok és a korrupció Magyarországon*. Transparency International Magyarország, Budapest, <https://transparency.hu/wp-content/uploads/2016/04/Fiatalok-es-a-korrupcio-Magyarorszag.pdf>
- Burai P. – Hack P. (2012): *Corruption Risks in Hungary 2011: National Integrity Study*, Transparency International Hungary, Budapest, https://www.transparency.org/whatwedo/publication/corruption_risks_in_hungary_2011_national_integrity_study_executive_summary
- CPI (2016): *Corruption Perceptions Index 2016*. <http://www.transparency.org/cpi> (Letöltve: 2016. 07. 25.)
- Cressey, D. R. (1973): *Other People's Money, Study in the Social Psychology of Embezzlement*. Montclair, NJ: Patterson Smith
- Freedman, J. L. – Sears, D. O. (1965): Selective Exposure. *Advances in Experimental Social Psychology*, 2, 57–97. DOI: 10.1016/S0065-2601(08)60103-3

- Hortobágyi E. – Ligeti M. – Mucsi Gy. (szerk.) (2013): *Korrupció a magyar felsőoktatásban*. Transparency International Magyarország, Budapest, <http://transparency.hu/wp-content/uploads/2016/04/Korrupcio-a-magyar-felsooktatásban.pdf>
- Hortobágyi E. – Martin J. P. (szerk.) (2016): *Korrupcióérzékelés és médiahasználat a magyar fiatalok körében*. Transparency International Magyarország, Budapest, https://transparency.hu/wp-content/uploads/2016/08/Korrupcioerzekeles_es_mediahasznalat.pdf
- Osgood, C. E. (1964): Semantic Differential Technique in the Comparative Study of Cultures. *American Anthropologist*, 66, 171–200. DOI: 10.1525/aa.1964.66.3.02a00880, <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1525/aa.1964.66.3.02a00880/epdf>
- Szántó Z. – Tóth I. J. – Varga Sz. (szerk.) (2012): *A (kenő) pénz nem boldogít? Gazdaság-szociológiai és politikai gazdaságtani elemzések a magyarországi korrupcióról*. Budapest: Corvinus Egyetem, http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/890/1/szz_tij_vsz_a_kenopenz_120330.pdf
- Transparency International (2016): *Korrupcióról általában*. <https://transparency.hu/antikorrupcios-kisokosok/korrupcio/>